

SS110 SOSYAL POLİTİKA VE PLANLAMA

Refah Devletinin Görevleri

Dr. Öğr. Üyesi Edip AYGÜLER

05.03.2025 - Tarsus

0

- Refah devleti, 20. yüzyılda liberal devlet ile sosyalist devlet arasında bir üçüncü yol olarak ortaya çıkmıştır.
- Refah devletinin temelinde başlıca üç neden yatmaktadır. Bunlar;
 - 1929 yılındaki Büyük Ekonomik Bunalım'ın ardından, liberal devletin başarısız olarak görülmesi ve yeni bir devlet anlayışına gereksinim duyulmasıdır.
 - II. Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu dünyada, giderek etkisini ve nüfuzunu daha fazla hissettiren sosyalizm tehdidini engellemek için liberal ilkelere dayalı devlet modelinin sosyal içerik katılarak yumuşatılmasıdır.
 - Kapitalist üretim sisteminin temel aktörleri olan emek-sermaye arasındaki çıkar uyumsuzluğunu törpülemek ve işçi sınıfını kontrol altında tutabilme hedefidir.

1

1

- Bireycilik esasına dayalı liberal sistem, fertleri çok yalnız ve korumasız bırakmış; aksine, toplumculuk esasına dayalı sosyalist sistem ise, insanları devlet tahakkümü altında çaresiz bırakmıştır.
- Refah devleti özünde liberaldir, fakat çeşitli şekillerde piyasaya müdahalede bulunduğundan, minimal devletin olamayacağı kadar hacimli bir devlettir. Devlet müdahalesi, aslında piyasaya kayıtsız kalmanın, telafisi mümkün olmayacak sonuçlar doğurması durumunda gerçekleşmektedir.
- Sosyal refah devletinin görev alanı oldukça genişir ve her bir ülkenin kendi sosyal refah modeline göre çeşitli uygulamalarla karşılaşılmaktadır.

2

2

- Refah devletinin temel görev alanları
 - sosyal güvenlik,
 - eğitim,
 - sağlık,
 - gelirin yeniden dağıtımı,
 - sosyal hizmetler
- Bunlar dışında devletin izlediği sosyal politikalar vardır. Örneğin, istihdam, konut, kent ve barınma politikaları
- Devlet, izlediği politikalarla, ailelerin, çocukların, gençlerin, engellilerin, kadınların, yaşlıların korunması ile sosyal güvenlik vs. birçok görev üstlenmektedir.

3

3

1. Sosyal güvenlik

- Sosyal güvenlik, toplumdaki bireyleri, gelecekte karşı karşıya kalabilecekleri tehlikelerden/risklerden emin kılan, güvenli ve endişelerden uzak bir gelecek için sosyal koruma sunan bir sosyal politika aracıdır.
- Bu tehlike/riskler şunlardır:
 - hastalık,
 - analık,
 - sakatlık,
 - yaşlılık,
 - iş kazası ve meslek hastalığı,
 - ölüm,
 - aile yardımı
 - işsizlik

4

4

- İlk insandan günümüze her insan ve her toplumun duyduğu sosyal güvenlik gereksinimi, evrensel bir ihtiyaçtır.
- Gelişmiş veya geri kalmış her ülke, politik ve ekonomik sistemi ne olursa olsun, yeterli veya yetersiz, bir sosyal güvenlik sistemine sahiptir.
- 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, Avrupa'nın birçok ülkesinde, iş kazası sigorta programlarının ortaya çıkmış veya genişlemiştir.

5

5

- Günümüzde gittikçe gelişen refah devleti anlayışının bir sonucu olarak, sosyal güvenlik, toplumu oluşturan bütün bireyleri doğumlarından ölümüne kadar kuşatmış bulunmaktadır.
- Bireylere, insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam standardı sunduğundan, onları kimseye muhtaç kılmamakta ve dolayısıyla bireysel özgürlüklerin teminatı olmaktadır.
- Türkiye'de, 1982 Anayasası'nın 60.mcı maddesinde sosyal güvenlik hakkı şu şekilde güvence altına alınmıştır: *«Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.»*

6

- Modern sosyal güvenlik sisteminin işleyişi temel olarak iki ayaklı bir yapıya dayandırılmıştır.
 - Birinci ayakta, sistemin asıl gövdesini oluşturan "sosyal sigorta kurumları" vardır ve sistemden yararlanacaklar prim ödeyerek finansmana katılmaktadır.
 - İkinci ayak ise, birinci sistemin kapsam içine alamadığı kişilere yönelik olarak faaliyet gösteren, vergi gelirleriyle kamu tarafından finanse edilen "kamu sosyal güvenlik harcamalarından" (sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler) oluşmaktadır.
- Ekonomik gelişme düzeyi arttıkça, kamu sosyal güvenlik harcamalarının kapsamı da genişlemekte ve sosyal koruma daha etkin hale gelmektedir

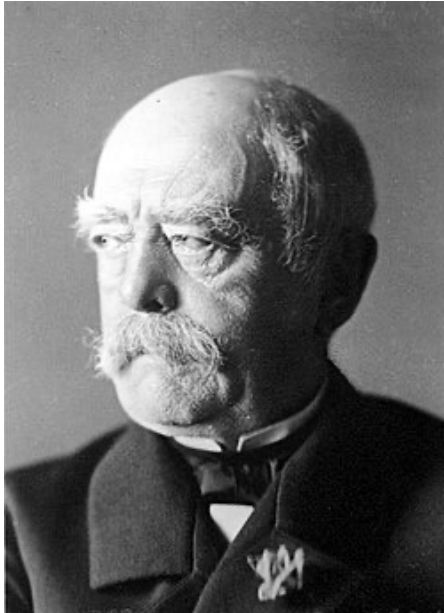
7

- Sosyal güvenliğin finansmanında iki yöntem kullanılmaktadır.
 - Bunlardan birincisi, «dağıtım sistemidir» (pay as you go-PAYG). Bu sistemin esası, her aktif neslin, kendisinden önceki kuşağı ve toplumun muhtaç bireylerini finanse etmesidir.
 - İkinci yöntem ise «fon sistemidir». (capital accumulation)'dir. Bu sistemin esası er neslin kendi sosyal güvenlik harcamalarını karşılamak üzere tasarruf etmesi esasına dayanmaktadır.
- Avrupa'da, görece iyi sosyal koruma düzeyleri ve buna uygun yüksek sosyal güvenlik primleri söz konusu iken, ABD'de ise düşük yardımlar ve daha düşük primler söz konusudur. AB'deki durum, yüksek işsizlik düzeylerini beslemiş, ABD'de ise daha yüksek istihdam düzeylerinin yanında daha yüksek gelir eşitsizliği yaşanmıştır.
- Nüfusun hemen hemen hepsini sosyal güvenlik kapsamına alan ülkelerde, kamu harcamalarının çok büyük bir kısmı sosyal güvenliğe ayrılmaktadır.

8

8

1. Sosyal Sigorta

- Sosyal güvenliğin en temel aracı olan "sosyal sigortalar" (social Insurance)'ın, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşmıştır.
- Sosyal sigorta, devletçe organize edilmiş, kendi kendine yönetim esasına göre işleyen, kamu hukuku karakterli, zorunluluk esasına dayanan, çalışan nüfusun büyük bir kısmını gelir elde etme yeteneğinin kaybı, ölüm ve işsizlik hallerine karşı koruyan, kendine özgü bir sigortadır.
- Şansölye Bismark'ın çabaları sonucunda 1883-1889 yılları arasında hastalık, kaza, sakatlık ve yaşlılık sigorta dallarını kapsayan bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bir yandan işverenler, diğer yandan da işçiler prim ödemiştir.

9

9

- Sosyal sigorta yoluyla sağlanan sosyal güvence, özellikle çalışan nüfusa yönelik bir sosyal refah devleti uygulamasıdır. Çalışanları prime dayalı olarak hastalık, iş göremezlik ve yaşlılık durumlarına karşı korumak için getirilmiştir.
- Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, bu amaçla oluşturulan bir fona hem işçi ve işveren prim yatırmakta, hem de devlet ya üçüncü bir taraf olarak düzenli bir şekilde ya da zaman zaman sigorta açıklarını kapatmak amacıyla katkıda bulunmaktadır.
- "Geniş aile kültürü, hızlı sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve insan ömrünün kısa olduğu dönemin bir ürünü olan sosyal sigorta sistemi, değişen koşullar, özellikle de toplumların demografik yapısında meydana gelen değişikliklerden olumsuz yönde etkilenmiştir.

10

10

2. Kamu Sosyal Güvenlik Harcamaları

- Devlet, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalanlara "sosyal güvenlik harcamaları" kanalıyla gelir transferi yapmakta, hizmet sunmakta veya kamu yardımında bulunmaktadır.
- Temel amaç, sosyal sigortaların teknik yönden kapsam içine alamadığı grupların sosyal güvenlik gereksinimlerini karşılamak ve sosyal sigortaların kapsamı içinde olmayan diğer risklere karşı vatandaşları korumaktır.
- Kapsam içinde olsa dahi yeterince koruma çemberinde bulunmayan ve sosyal sigortalardan yararlanma hakkını yitirmiş olanlar da vardır. Yani, gelir güvencesine sahip olsa bile, bazı durumlarda, özellikle aile çevresinden mahrumiyet durumunda, bazı hizmetlerin gereksinim içinde bulunan bireylere sunulması gerekebilir.

11

11

2.1. Sosyal Yardım

- "Sosyal yardım" (social assistance), sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatıcı bir önlem, sosyal güvenlik ağının en son parçasıdır.
- Sosyal sigortaların kapsamı dışında bulunan ve yardıma muhtaç durumda bulunanlar, sosyal yardımlarla sosyal hukuk kapsamına alınmaktadır.
- Devlet, bu transfer ödemelerini, önceden bir katkıya dayalı olmaksızın gerçekleştirmektedir. Yani, yararlanan kişilerin mali bir katkısı söz konusu olmaksızın, devlet tek taraflı olarak sosyal yardımları gerçekleştirir.
- Sosyal yardımlar genel vergi ve harçlardan karşılanmaktadır.
- Sosyal yardımlar, bir defaya mahsus olabileceği gibi, sürekli de olabilir.

12

12

- Resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi ve gönüllü kuruluşlarca gerçekleştirilir ve bireyleri en kısa zamanda kendi kendine yeter hale getirme amacı taşır.
- Birçok ülkede, sosyal yardım alanlar, genellikle işsizlik veya hastalık ödeneklerini ya da çeşitli emeklilik türlerini hak kazanma koşullarına sahip olmayan kişilerdir.
- Sosyal yardımlardan yararlanmada bir "muhtaçlık", yani yeterli geçim kaynaklarına sahip olmama durumu söz konusudur. Halbuki, birazdan ele alacağımız sosyal hizmetlerden yararlanmada böyle bir zorunluluk söz konusu değildir.

13

13

2.2. Sosyal Hizmetler

- "Sosyal hizmetler" (social services), yukarıda belirtilen sosyal sigorta ve sosyal yardım kuramlarından yararlanamayan toplumun geri kalan kısmını sosyal hukuk kapsamına alır.
- "İnsanların sağlık ve iyilik halinin geliştirilmesinde; insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde; aile bağlarının güçlendirilmesinde; bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerinde yardımcı olmak amacıyla, sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek mensupları tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve programlar bütünüdür.
- Sosyal hizmetlerin asıl amacı, bireylerin refahı ile, yaşadıkları toplumun refahı arasında denge kurmaktır^

14

14

Sosyal hizmet programlarının yöneldiği gruplar çok çeşitlidir

- Aileler,
- çocuklar (korunmaya muhtaç çocuklar, sokakta çalışan veya sokakta yaşayan çocuklar, suçlu çocuklar),
- gençler,
- yaşlılar,
- yoksullar,
- engelliler,
- güç koşullardaki kadınlar,
- sığınmacı ve göçmenler,
- evsizler,
- tıbbi ve psikiyatrik yönden yardıma muhtaç hastalar,
- alkol ve uyuşturucu bağımlıları,
- suçlular,
- Eşcinseller
- özel ihtiyaç grupları (HIV, kanser, lösemi hastaları vb.)

15

15

Sosyal hizmet programları modern toplumlarda oldukça yaygındır.

Gelişmiş refah ülkelerinde, bu tür yardım ve hizmetler bireyler için bir hak olup, gerektiği zaman talep edilebilmekte iken, ülkemizde bunların hak olup olmadığı konusu tartışılmaktadır.

Gelişmiş refah ülkelerinde bu yardım ve hizmetlerin yerine getirilmesi sosyal hizmet uzmanları eli ile sağlıklı ve doğru bir şekilde yapılmakta iken, ülkemizde bu tür bir hizmet sunumu ilke olarak kabul edilmemiştir.

16

16

3. Refah Devletinin Diğer Görevleri

17

17

3.1. Refah Devletinin Eğitim Sağlama Görevi

- Sosyal adaleti sağlamak ve fırsat eşitliği yaratmak üzere, genelde devletler, eğitim hizmetlerini karşılıksız sunarak herkesin yararlanmasına olanak tanımaktadır.
- Bu yolla, kültür düzeyi yüksek, vasıflı, ekonomiye yararlı bir insan gücü kaynağının oluşumu da sağlanmaktadır.
- Eğitim ile birlikte, toplumun yetişmiş insan kaynakları toplumsal gelişmeyi hızlandırmakta, bir yandan da gelirin toplumda daha adil bir şekilde dağılması sağlanmaktadır.
- Eğitim süresi arttıkça, bireyler arasındaki gelir farklılığı azalmaktadır.

18

18

İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda gibi, sosyal refah hizmetlerinin sunumu noktasında cömert olan refah devletlerinin, toplam kamu harcamaları içerisinde eğitime en fazla pay ayıran ülkeler oldukları gözlenmektedir.

Refah devletleri, her zaman için eğitime önem vermişler ve devletin bu fonksiyonu için toplam kamu harcamalarından yüksek bir pay ayırmışlardır.

19

19

3.2. Refah Devletinin Sağlık Hizmetleri Sunma Görevi

Sağlık hizmetleri, refah önlemlerinin önemli bir parçasıdır ve modern refah devletlerinin kaynaklarını tüketen en büyük alanların başında gelmektedir.

Sağlık hizmetleri ya sigorta kapsamında (karşılıklık) ya da ulusal sağlık hizmetleri (evrensellik) kapsamında sunulmaktadır.

"Yeterli sağlık hizmeti arzını sağlık piyasasına sunmak ve bunu organize etmek, yani etkili bir sağlık sistemi oluşturmak, refah toplumunun temel politikalarından biri olmuştur.

20

20

Sağlık hizmet programlarına finansman açısından bakıldığında, üç farklı sağlık sisteminin devrede olduğu görülmektedir.

Birinci sistem, "Bismarkçı sağlık sistemi" olarak adlandırılmakta, masraflar ücret bordrolarından kesilen vergilerle karşılanmaktadır (Almanya).

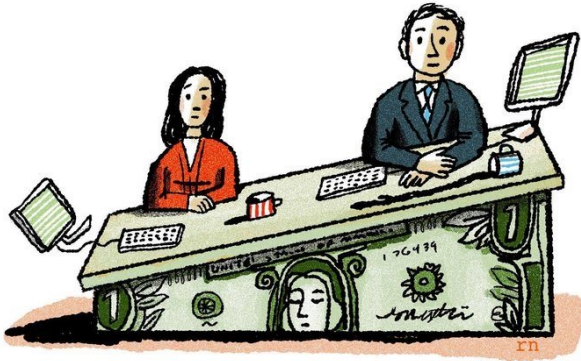
İkinci sistem ise "ulusal sağlık hizmetleri sistemi" olarak ifade edilmekte, finansman genel vergilerden karşılanmaktadır (İngiltere). Yani, sağlık hizmetleri tamamen sosyalleştirilmiştir. Ülkedeki tüm insanları kapsamakta ve ücretsiz ya da düşük ücret karşılığı sunulmaktadır.

Üçüncü sistemde ise, sağlık hizmetleri "ticari amaçla çalışan sigorta piyasaları" tarafından karşılanmaktadır (Amerika).

21

21

3.3. Refah Devletinin Geliri Yeniden Dağıtma Görevi

- Gelir dağılımı kısaca, "bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesi" olarak ifade edilebilir.
- Bireyler, hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik vb. nedenlerle yeterli ve devamlı bir gelir elde edemebilmektedir. Bu durumda, devletin, kendi kusurları olmaksızın kısmen ya da tamamen geçimlerini sağlayamayan bu kişilere yönelik olarak yeniden dağılım önlemlerine başvurduğu görülmektedir.

22

22

- "Minimal devlet" anlayışına sahip olanlar, devletin kesinlikle hem piyasaya, hem de piyasada gerçekleşen gelir dağılımına karışmaması gerektiği görüşündedir.
- "Sınırlı devlet" anlayışını benimseyenler, devletin belirli sosyal yardım programlarını uygulayabileceğini kabul etmektedir.
- "Aktif devlet" görüşündekiler, devletin daha fazla rol üstlenmesini, özellikle gelirin yeniden dağılımı politikaları ile piyasanın ortaya çıkardığı yoksulluk ve gelir dağılımında adaletsizlik sorunuyla mücadele etmesi gerektiğini düşünmektedir.

23

23

- Vergi sistemi yoluyla gerçekleşen kuşak-ıçi yeniden dağılım, yüksek bir geliri olanın daha düşük bir gelire sahip olana göre daha fazla vergi ödemesini amaçlamaktadır.
- Bu, düşük gelirliye yönelik kamu sektörü harcamalarıyla da birleşerek, varsıldan yoksula doğru yeniden bir dağılımı beraberinde getirecektir.
- Bazı insanlar bütün yaşamları boyunca hem prim ödeyen ve hem de fayda temin eden konumunda olabilir. İşte bu, kuşaklar-arası yeniden dağılım olarak isimlendirilen haldir. Buna örnek, daha ziyade çocuklar ve yaşlılar için bakım ve hizmetler alanında görülebilir.
- Şimdi yaşlı olup da bir emeklilik aylığı alan veya devlet bakımı altında olanlar, daha önceden vergi ve primlerini ödeyenlerdir.
- Bu anlamda, bir kuşak diğer bir kuşak için ödemedede bulunmakta ve de gelecekteki kuşağın da aynı şeyi kendisine yapmasını beklemektedir

24

24

- Harcamalarını düşürmeyi başaramayan hükümetler, sermayeyi daha özgür kılmak, hem ülkeden sermayeyi kaçırmamak hem de yeni sermaye çekebilmek amacıyla, vergi yükünü çeşitli şekillerde yeniden yapılandırma yolunu seçmiştir.
- Günümüzde gelir dağılımını olumsuz etkileyen bir başka unsur ise, yeni dönemde çoğu ülkenin harcamaları azaltmanın bir yolu olarak, bütçede tek başına en büyük kalemi oluşturan sosyal güvenliği hedef almalarıdır.
- Harcamaları denetim altına almada en kolay çare olarak, sosyal yardımlardaki büyümenin sınırlanması görülmektedir.

25

25

OECD ülkelerinin 2025 Gini Katsayıları

Ülke	Gini Katsayısı (Yaklaşık)	Veri Yılı / Durum
Slovakya	0,209	2024/25 Güncel
Slovenya	0,230	2024/25 Güncel
Çekya	0,248	2024/25 Güncel
Norveç	0,265	2023/24 Verisi
Belçika	0,250	2025 Tahmini
Danimarka	0,275	2024 Verisi
Finlandiya	0,274	2024 Verisi
İsveç	0,293	2024 Verisi
Almanya	0,312	2024/25 Tahmini
Fransa	0,318	2024 Verisi
Güney Kore	0,324	2024 Verisi
İngiltere (Birleşik Krallık)	0,351	2024 Verisi
İtalya	0,330	2024 Tahmini
Japonya	0,334	2024 Verisi
Kanada	0,306	2024/25 Güncel
Amerika Birleşik Devletleri	0,395	2024/25 Projeksiyon
Türkiye	0,410	2025 (TÜİK Güncel)
Meksika	0,454	2024 Verisi
Şili	0,448	2024 Verisi
Kosta Rika	0,472	2024/25 Güncel

26

26

Türkiye'de gelir dağılımı ve yoksulluk

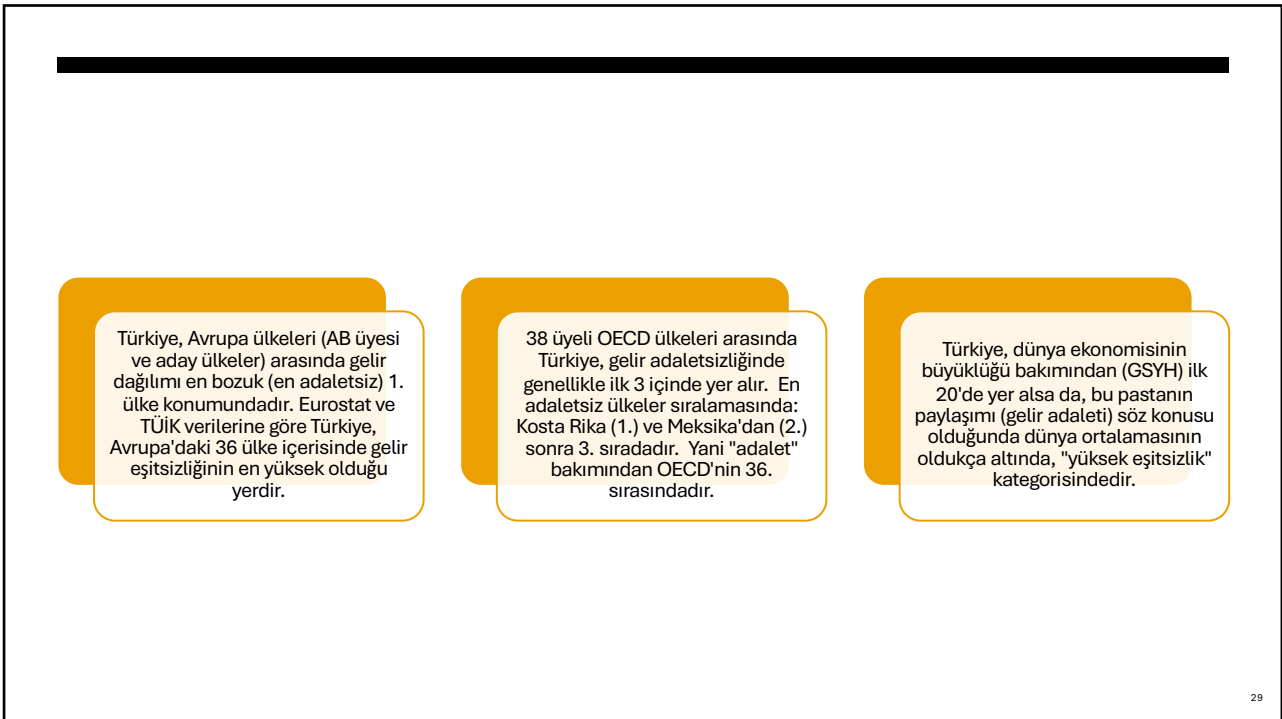
Gösterge	Değer (2025 Verisi)	Önceki Yıl	Durum
Gini Katsayısı	0,410	0,413	0,003 puanlık iyileşme
P80/P20 Oranı	7,5	7,5	En zengin/En yoksul farkı 7,5 kat
En Zengin %20'nin Payı	%48,0	%48,1	Toplam gelirin neredeyse yarısı
En Yoksul %20'nin Payı	%6,4	%6,3	Sınırlı artış

27

27

28

29

Görelî Yoksulluk: Toplumun medyan gelirinin %50'sine göre yoksulluk oranı %13,0; %60'ına göre ise %20,6 olmuştur.

Sosyal Dışlanma Riski: Nüfusun %27,9'u yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında bulunmaktadır.

Çocuk Yoksulluğu: En çarpıcı veri bu gruptadır; 0-17 yaş grubundaki çocukların %36,8'i yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındadır.

Sürekli Yoksulluk: Son dört yılın en az üçünde yoksul olanları ifade eden sürekli yoksulluk oranı %13,6'dır.

Maddî ve Sosyal Yoksulluk: Nüfusun %11,9'u temel ihtiyaçlarını (ısınma, taze yemek, yeni giysi vb.) karşılayamamaktadır.

30

30

Barınma Sorunları:
Nüfusun %28,8'i konutunda sızdıran çatı veya nemli duvar gibi sorunlar yaşarken, %27,9'u ısınma problemi bildirmektedir.

Borçluluk: Nüfusun %56,4'ünün (konut ve iş amaçlı borçlar hariç) taksit veya borç ödemesi bulunmaktadır.

Güncel Açlık ve Yoksulluk Sınırı (Türk-İş) TÜİK'in geriye dönük gelir verilerinin aksine, Türk-İş'in Aralık 2025 verileri sahadaki güncel fiyat artışlarını yansıtmaktadır:

Açlık Sınırı (4 kişilik aile):
30.143 TL

Yoksulluk Sınırı (4 kişilik aile):
98.188 TL

Bekar bir çalışanın yaşama maliyeti: 39.123 TL

31

31

**Dinlediđiniz
için teŖekkürler**

